

Sygn. akt IV CSK 593/15

POSTANOWIENIE

Dnia 14 kwietnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSA Janusz Kaspryszyn

Protokolant Hanna Kamińska

w sprawie z wniosku E. B. i M. B.
przy uczestnictwie H.K. i J. K.
o zniesienie współwłasności,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 14 kwietnia 2016 r.,
skargi kasacyjnej uczestników postępowania
od postanowienia Sądu Okręgowego w L.
z dnia 5 marca 2015 r., sygn. akt IX Ga .../12,

**uchyla zaskarżone postanowienie w pkt I, II, IV i V i w tym
zakresie przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w L. do
ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi
rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wnioskodawcy E. B. i M. B. wnieśli o dokonanie podziału majątku spółki cywilnej, którą tworzyli z uczestnikami H. K. i J. K.

Postanowieniem z 29 czerwca 2012 r. Sąd Rejonowy w Z. (pkt I) ustalił, że w skład majątku wspólnego wnioskodawców i uczestników wchodzi: 1) ruchomości, to jest samochody i maszyny rolnicze o łącznej wartości 65.150 zł; 2) wierzytelności w postaci środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych byłej spółki cywilnej „P.” w M. w wysokości 86.741 zł i 942,19 euro; 3) wierzytelności byłej spółki cywilnej „P.” w M. o zwrot nakładów na nieruchomości wnioskodawców, którzy prawo ich użytkowania wnieśli do spółki jako wkład, w kwocie 520.120 zł; 4) wierzytelności w postaci przychodów z majątku wspólnego w postaci nakładów byłej spółki cywilnej „P.” w M. na nieruchomości wnioskodawców, którzy prawo ich użytkowania wnieśli do spółki jako wkład, w kwocie 6.492.495,62 zł; (pkt II) podzielił majątek wspólny wnioskodawców i uczestników w ten sposób, że przyznał wnioskodawcom prawo własności ruchomości oraz zasądził solidarnie od nich na rzecz uczestników tytułem spłaty oraz rozliczenia wierzytelności kwotę 3.582.253,31 zł, której zapłatę rozłożył na pięć równych rat, przy czym płatność pierwszej oznaczył na dwa miesiące od daty uprawomocnienia się orzeczenia, zaś kolejnych na terminy półroczne po dacie płatności pierwszej raty, z ustawowymi odsetkami w razie uchybienia płatności każdej z rat oraz kwotę 471,09 euro; (pkt III-V) stosownie do wyniku postępowania orzekł o jego kosztach.

Sąd Rejonowy ustalił, że 12 grudnia 1998 r. wnioskodawcy zawarli z uczestnikami umowę spółki cywilnej pod nazwą „P.”, celem prowadzenia gospodarstwa rolnego - plantacji krzewów jagodowych. Umowa była kilkakrotnie zmieniana. Ostatecznie wspólnicy ustalili, iż wielkość udziałów w zyskach i stratach każdego z nich wynosi 25 %.

Wnioskodawcy wnieśli do spółki wkład o łącznej wartości 295.723 zł w postaci: 14.650 sztuk sadzonki borówki wysokiej, zbiornika wodnego, systemu nawadniania kropłowego, przepompowni, samochodów i maszyn, siatki ogrodzeniowej stalowej o długości 4.250 m, świadczenia pracy, pieniędzy w kwocie

22.895 zł, prawa użytkowania nieruchomości położonej we wsi M. stanowiącej działki gruntu nr 912, 625, 626, 229/2 o pow. 5,46 ha, dla której Sąd Rejonowy w H. prowadzi księgę wieczystą KW nr ... oraz nieruchomości położonej we wsi M., stanowiącej działki nr 357, 619, 620 o pow. 4,89 ha, dla której Sąd Rejonowy w H. prowadzi księgę wieczystą KW nr

Wnioskodawca wniósł do spółki wkład o łącznej wartości 27.000 zł w postaci prawa użytkowania nieruchomości położonej we wsi M., stanowiącej działkę nr 92/1 o pow. 0,26 ha, dla której Sąd Rejonowy prowadzi księgę wieczystą KW nr ..., nieruchomości położonej we wsi M., stanowiącej działki gruntu nr 92/2, 694 o pow. 6,36 ha, dla której Sąd Rejonowy prowadzi księgę wieczystą KW ..., nieruchomości położonej we wsi M., stanowiącej działki nr 955 o pow. 5,33 ha, nr 956 o pow. 5,28 ha, nr 636/3 o pow. 0,75 ha, dla której Sąd Rejonowy prowadzi księgę wieczystą KW nr

Uczestnicy wnieśli do spółki wkład o łącznej wartości 314.590 zł w postaci: systemu nawadniania kropłowego, materiałów do instalacji, materiałów budowlanych, opryskiwacza sadowniczego, 30.000 sztuk sadzonki borówki wysokiej, świadczenia pracy w gospodarstwie polegającej na organizacji sprzedaży i zaopatrzenia go w środki produkcji, pieniądze w kwocie 34.283,98 zł.

W latach 1998-2006 wspólnicy działając w ramach spółki zajmowali się uprawą borówki. Środki uzyskane ze sprzedaży owoców do 2004 r. były częściowo przeznaczane na potrzeby spółki (wzniesiono i remontowano budowle i instalacje), a częściowo dzielone na bieżąco między wspólników.

7 marca 2006 r. przed Sądem Okręgowym w W. wspólnicy w ramach ugody złożyli oświadczenia o rozwiązaniu spółki z tym dniem. Wszelkie zobowiązania spółki są uregulowane.

W skład majątku wspólnego wspólników wchodzi ruchomości i wierzytelności, które Sąd Rejonowy wymienił w pkt I postanowienia, w tym wierzytelność o rozliczenie przychodów z majątku wspólnego, jaki stanowią nakłady byłej spółki cywilnej „P.” na nieruchomości wnioskodawców, których prawo użytkowania wnieśli oni do spółki jako wkład. Sąd Rejonowy uznał, że ścisłe udowodnienie wysokości tej wierzytelności nie jest możliwe. Posiłkując się opinią

biegłych, a kierując swą oceną, opartą na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy, przyjął, że wierzytelność ta wynosi 6.492.495,62 zł.

Jako podstawę prawną rozstrzygnięcia Sąd Rejonowy wskazał art. 875 k.c. w zw. z art. 871 k.c. Sąd Rejonowy podzielił pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w postanowieniu z 27 czerwca 2000 r., I CKN 925/00, że do chwili podzielenia majątku wspólnego wspólnikom rozwiązanej spółki przypadają pożytki i inne przychody z tego majątku, uzyskane po rozwiązaniu spółki (art. 207 k.c.). Po rozwiązaniu spółki rozliczeniu podlegają również wspomniane pożytki i inne przychody. W ocenie Sądu Rejonowego, wszystkim wspólnikom byłej spółki przypadają więc dochody ze sprzedaży owoców uzyskanych z terenów, na których była spółka prowadziła uprawy borówki, także za czas po jej rozwiązaniu, tj. za lata 2006-2011. Wszyscy wspólnicy dokonywali bowiem nakładów na te nieruchomości, które nie zostały dotychczas rozliczone. W chwili wydawania rozstrzygnięcia w sprawie nie rozpoczął się jeszcze zbiór owoców wyrosłych w 2012 r. Z uwagi na to, że nie doszło do podziału dochodów ze sprzedaży owoców w 2005 r., Sąd podzielił w niniejszym postępowaniu także te dochody.

W ocenie Sądu Rejonowego, nie podlegają podziałowi same krzewy borówki z uwagi na to, że stanowią własność wnioskodawców - właścicieli nieruchomości, na których zostały posadzone.

Wspólnicy ostatecznie ustalili, iż wielkość udziałów w zyskach i stratach każdego ze wspólników wynosi 25 %, jednakże Sąd Rejonowy dokonując rozliczeń, stosownie do wskazań stron, dzielił kwoty podlegające rozliczeniu na stronę wnioskodawców i uczestników, czyli po 50%. Za górną granicę kwoty podlegającej podziałowi Sąd przyjął wartość majątku wspólnego wspólników i przyjął, że nie podlegają zwrotowi wkłady pieniężne wpłacone przez strony, które zostały „zużyte” w toku prowadzenia spółki i nie znajdują odzwierciedlenia w majątku spółki istniejącym na dzień jej rozwiązania (art. 875 § 2 k.c.).

Orzeczenie o przyznaniu wnioskodawcom samochodów i maszyn rolniczych Sąd Rejonowy uzasadnił z odwołaniem się do art. 211 i 212 k.c. oraz art. 617 i n. k.p.c. Sąd nie zastosował w tym przypadku przepisów art. 875 w zw.

z art. 871 k.c. z uwagi na stanowisko stron, gdyż ruchomości wniesione do spółki stały się częścią gospodarstwa wnioskodawców.

Na świadczenie w wysokości 3.582.253,31 zł i 471,09 euro zasądzone od wnioskodawców na rzecz uczestników składały się: 1) kwota 3.246.247,81 zł, odpowiadająca połowie wierzytelności o rozliczenie przychodów z majątku wspólnego w postaci nakładów byłej spółki cywilnej „P.” na nieruchomości wnioskodawców, których prawo użytkowania wnieśli do spółki jako wkład, za lata 2005 - 2011, w kwocie 6.492.495,62 zł, 2) kwota 32.575 zł jako spłata dla uczestników od wnioskodawców w związku z przyznaniem im prawa własności ruchomości stanowiących własność wspólników byłej spółki, 3) kwota 43.370,50 zł i 471,09 euro jako połowa wartości wierzytelności wspólników spółki o wypłatę środków pieniężnych zgromadzonych na jej rachunkach bankowych, 4) kwota 260.060 zł jako połowa wartości wierzytelności w postaci nakładów byłej spółki cywilnej „P.” w M. na nieruchomości wnioskodawców, których prawo użytkowania wnieśli do spółki jako wkład.

Zdaniem Sądu Rejonowego, dopłaty obszarowe tzw. bezpośrednie nie wchodziły w skład majątku wspólnego. Nie dotyczą bowiem bezpośrednio majątku wspólnego podlegającego podziałowi, tak jak odszkodowania wypłacone wnioskodawcom w związku ze zdarzeniami dotyczącymi plantacji.

Na podstawie art. 320 k.p.c., Sąd Rejonowy rozłożył zasądzoną na rzecz uczestników kwotę na pięć równych rat, z których pierwsza miała być płatna w terminie dwóch miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia, a kolejne w terminach półrocznych po dacie płatności pierwszej raty.

Postanowieniem z 5 marca 2015 r., wydanym na skutek apelacji wnioskodawców od postanowienia Sądu Rejonowego z 29 czerwca 2012 r., Sąd Okręgowy w L. zmienił zaskarżone postanowienie: (pkt I) w pkt 1.4 w ten sposób, że ustalił, iż w skład majątku wspólnego stron wchodzi wierzytelność o rozliczenie przychodów z majątku wspólnego w postaci nakładów byłej spółki cywilnej „P.” w M. na nieruchomości wnioskodawców, których prawo użytkowania wnieśli do spółki jako wkład w kwocie 712.955,46 zł; (pkt II) w pkt II w ten sposób, że przyznał wnioskodawcom prawo własności ruchomości w postaci samochodów i

maszyn rolniczych oraz zasądził solidarnie od nich na rzecz uczestników tytułem spłaty oraz rozliczenia wierzytelności kwotę 692.483,23 zł, której zapłatę rozłożył na pięć równych rat, z których pierwsza miała być płatna w terminie dwóch miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia, a każda z pozostałych w terminach półrocznych po dacie płatności pierwszej raty, z ustawowymi odsetkami w razie uchybienia płatności oraz kwotę 471,09 euro; (pkt III) oddalił apelację wnioskodawców w pozostałym zakresie; (pkt IV) oddalił apelację uczestniczki w całości; (pkt V) zasądził od uczestniczki na rzecz wnioskodawców kwotę 8.200 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Zdaniem Sądu Okręgowego, podstawowymi kwestiami, jakie należało rozstrzygnąć przy rozpoznawaniu obu apelacji, było ustalenie jakie prawo do działek, na których swoją działalność prowadziła rozwiązana spółka cywilna „P.” w M. przysługiwało tej spółce. Nieruchomości te w części stanowiły własność wnioskodawcy a w części wnioskodawców wspólnie. Wnioskodawcy wnieśli do spółki jako wkłady prawo użytkowania tych nieruchomości (art. 244 § 1 i art. 252 k.c.). Zdaniem Sądu Okręgowego, nie znajduje uzasadnienia zawarte w apelacji twierdzenie uczestniczki, że wnioskodawcy nie wnieśli do spółki cywilnej ograniczonego prawa rzeczowego użytkowania nieruchomości, lecz prawo to ustanowili na rzecz siebie i uczestników, a dopiero potem, wszyscy razem, prawo to wnieśli jako wkład do spółki. Temu stanowisku przeczy treść aktów notarialnych sporządzonych 5 kwietnia 2002 r. oraz stan wpisów w księgach wieczystych prowadzonych dla nieruchomości, na których spółka prowadziła działalność. W sporządzonej przed notariuszem 5 kwietnia 2002 r. umowie użyczenia strony ustaliły, że prawo użytkowania nieruchomości ustanowione zostało przez wnioskodawców na czas oznaczony, to jest do dnia, w którym zawarta zostanie umowa przeniesienia własności tych nieruchomości tytułem aportu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, która powstanie z przekształcenia spółki cywilnej „P.” w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Zgodne rozwiązanie umowy spółki cywilnej przed Sądem Okręgowym w W. 7 marca 2006 r. należy traktować jako przesłankę wygaśnięcia prawa użytkowania nieruchomości, których dotyczyły te umowy. Konsekwencją wygaśnięcia użytkowania w związku z rozwiązaniem umowy spółki cywilnej jest to, że przedmiotem podziału mogą być tylko nakłady

wspólników na nieruchomości użytkowane przez nich w ramach działalności spółki. Potwierdzają to też ustalenia zawarte w umowie spółki cywilnej w brzmieniu nadanym jej 5 kwietnia 2002 r., w których wnioskodawcy zobowiązali się, w przypadku rozwiązania spółki, do spłacenia uczestnikom, bądź ich spadkobiercom, wartości nakładów stanowiących ich wkład w majątek spółki oraz innych nakładów poczynionych na nieruchomości w trakcie trwania spółki.

Zdaniem Sądu Okręgowego, wnioskodawcy zasadnie zarzucili, że postanowienie Sądu Rejonowego zapadło z naruszeniem art. 140 k.c. Terminem końcowym rozliczenia nakładów wspólników na nieruchomość użytkowaną przez nich powinien być dzień zakończenia zbiorów borówki w 2006 r. na działkach oddanych spółce w użytkowanie. Z dniem rozwiązania spółki cywilnej (7 marca 2007 r.) wygasły ograniczone prawa rzeczowe wspólników do nieruchomości wnioskodawców, którzy jako właściciele nieruchomości odzyskali prawo pobierania z niej pożytków i innych dochodów, stosownie do art. 140 k.c. Z sezonowości produkcji borówki wynika, że uczestnicy co najmniej od początku 2006 r. nie czynili już żadnych nakładów na plantację borówki. Stosownie do zasady *superficies solo cedit*, krzewy borówki, jako rzeczy trwale związane z nieruchomością, stały się własnością wnioskodawców (art. 48 k.c.). W konsekwencji również do krzewów i zbiorów z nich pochodzących należy przyjąć identyczne kryteria jak w odniesieniu do nieruchomości. Krzewy borówki nie mogą być uznane za majątek wspólny.

Sąd Okręgowy za trafny uznał też zarzut naruszenia przez Sąd Rejonowy zasady swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.). Na wezwanie Sądu wnioskodawcy złożyli dokumentację księgowo-skarbową, którą Sąd Rejonowy ocenił jako wiarygodną. Brak było przesłanek, by twierdzić, że wnioskodawcy ukrywają jakąś część dokumentacji księgowo-skarbowej i zaniżali osiągnięte w 2005 r. przychody i dochody, co uzasadniałoby zastosowanie przepisu art. 233 § 2 k.p.c. i szacowanie przychodów i dochodów za ten rok. Podstawą ustalenia dochodów spółki cywilnej „P.” za 2005 r. powinna być zatem wyłącznie złożona dokumentacja księgowo-skarbowa. Kwota przychodów osiągniętych przez wspólników za 2005 r. wyliczona na podstawie dokumentacji, to 223.397 zł. Opinie biegłych w częściach odnoszących się do określenia wysokości dochodów osiągniętych z plantacji za 2005 r. Sąd Okręgowy uznał za nieprzydatne dla

rozpoznania sprawy. Strony kwestionowały ustalenia tych opinii, wnioskowały o dopuszczenie dowodów uzupełniających, które jednak nie zostały przeprowadzone. W tym stanie rzeczy, Sąd Rejonowy nie powinien oceniać wysokości przychodów z działalności wspólników w 2005 r. z odwoływaniem się do art. 322 k.p.c.

Wnioskodawcy nie kwestionowali ustalonej przez Sąd Rejonowy kwoty dochodu osiągniętego przez spółkę w 2006 r., tj. kwoty 979.116,91 zł. Stwierdzili, że wprawdzie dochody te powstały w sezonie po rozwiązaniu umowy spółki, gdy uczestnikom nie przysługiwały już pożytki z nieruchomości, ale nakłady na wyprodukowanie owoców w postaci nawożenia i cięcia krzewów, zostały dokonane przed rozwiązaniem spółki, w roku poprzedzającym zbiory 2006 r. Zasadne jest zatem przyjęcie, że nierozliczony dochód z tytułu sprzedaży owoców w 2006 r. wynosi połowę tej kwoty, tj. 489.558,46 zł.

Zdaniem Sądu Okręgowego, uczestnicy nie mogą partycypować w przychodach z nieruchomości wnioskodawców osiągniętych po 2006 r., gdyż wówczas nakłady na nieruchomościach czynili wyłącznie wnioskodawcy.

Za niezasadny Sąd Okręgowy uznał zarzut naruszenia art. 875 k.c. poprzez nieuwzględnienie w zasądzonej na rzecz uczestników kwocie pieniędzy znajdujących się na koncie rozwiązanej spółki cywilnej „P.”. Środki pieniężne w wysokości 92.000 zł wpłacone przez uczestników na konto spółki cywilnej „P.” stały się własnością banku, a posiadacz rachunku bankowego, tj. spółka cywilna „P.” nabyła w momencie wpłaty roszczenie o zwrot takiej samej kwoty (art. 725 k.c. w zw. z art. 50 pr. bank.). Roszczenia te stanowią składnik majątkowy spółki cywilnej podlegający podziałowi. Na taką ocenę prawną nie ma wpływu okoliczność, czy wpłacona kwota została przez spółkę wydatkowana, czy też nie.

Zdaniem Sądu Okręgowego, uczestniczka bezzasadnie zarzucała naruszenie zaskarżonym postanowieniem art. 875 k.c. poprzez nieuwzględnienie w zasądzonej kwocie odszkodowań wypłaconych wnioskodawcom za zniszczenia w uprawach i dopłat obszarowych, które uzyskali, tak samo jak naruszenie art. 320 k.p.c. przez rozłożenie spłaty zasądzonej na rzecz uczestników na raty.

W skardze kasacyjnej od postanowienia Sądu Okręgowego z 5 marca 2015 r. uczestnicy zarzucili, że zapadło ono z naruszeniem prawa materialnego, tj.: - art.

875 § 3 k.c., przez niewłaściwe zastosowanie i zaliczenie do składników majątku wspólnego byłych wspólników spółki cywilnej wierzytelności w postaci przychodów z majątku wspólnego zamiast dochodów ze sprzedaży owoców borówek w 2005 r.; - art. 875 k.c. w zw. z art. 48 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i odmowę zaliczenia wartości krzewów borówek nasadzonych na nieruchomościach użytkowanych przez wspólników spółki cywilnej do składników majątku wspólnego stron podlegającego podziałowi; - art. 260 § 2 k.c. w zw. z art. 753 § 2 k.c. przez ich niezastosowanie i nieuwzględnienie, że uczestnikom przysługuje do wnioskodawców roszczenie o zwrot nakładów na ich nieruchomości; - art. 875 k.c. w zw. z art. 207 i 140 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie i odmowę zaliczenia do majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej „P.” dochodów ze sprzedaży owoców borówek osiągniętych przez wnioskodawców w okresie pomiędzy rozwiązaniem spółki a podziałem jej majątku; - art. 875 k.c. w zw. z art. 207 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie i zaliczenie do majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej „P.” podlegającego podziałowi jedynie połowy dochodu osiągniętego przez spółkę cywilną w 2006 r.

Uczestnicy zarzucili także, że zaskarżone postanowienie zapadło z naruszeniem prawa procesowego, tj.: - art. 320 k.p.c. przez rozłożenie na raty płatności kwoty zasądzonej od wnioskodawców na rzecz uczestników; - art. 381 k.p.c. przez uznanie za spóźniony i oddalenie zawartego w apelacji uczestniczek wniosku o przeprowadzenie dowodu z protokołu czynności detektywistycznych, chociaż uczestniczka nie dysponowała tym dowodem na etapie postępowania pierwszoinstancyjnego, w wyniku czego Sąd ten nie wyjaśnił wszystkich okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy; - art. 217 § 1 k.p.c. i art. 227 k.p.c. w zw. z art. 316 § 1 k.p.c. przez oddalenie zgłoszonych przez uczestników wniosków o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego na okoliczność wielkości zbiorów i dochodów ze sprzedaży borówek uzyskanych przez wnioskodawców w latach 2013 i 2014, chociaż wnioski te zostały zgłoszone na okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy, a sąd powinien ustalić składniki majątku wspólników na dzień prawomocnego zakończenia postępowania działowego.

Uczestnicy wnieśli o uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego w zaskarżonym zakresie, to jest w pkt I, II, IV i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego. Jednocześnie na podstawie art. 380 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. skarżący wnieśli o dokonanie przez Sąd Najwyższy kontroli postanowień Sądu Okręgowego z 3 grudnia 2014 r. oddalających wnioski uczestniczki o przeprowadzenie dowodów z protokołu czynności detektywistycznych i zeznań świadka na okoliczność ustalenia stanu majątkowego wnioskodawców oraz spełnienia przesłanki, o jakiej mowa w art. 320 k.p.c. oraz opinii biegłego sądowego na okoliczność wielkości zbiorów i dochodów ze sprzedaży owoców borówki uzyskanych w latach 2013 i 2014 przez wnioskodawców na terenach zajmowanych przez byłą spółkę cywilną „P”.

Wnioskodawcy wnieśli o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Co do zasady, rozpoznanie skargi kasacyjnej powinno rozpocząć się od zbadania zasadności zarzutów zgłoszonych w ramach drugiej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), bowiem ocena, czy w konkretnej sprawie prawo materialne zostało właściwie zastosowane jest możliwa po wykluczeniu takich uchybień procesowych, które by mogły istotnie wpłynąć na ustaloną podstawę faktyczną rozstrzygnięcia. Stosownie do art. 398¹³ § 2 i art. 398³ § 3 k.p.c., Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, a w ramach podstaw kasacyjnych skarżący nie może kwestionować ustaleń faktycznych poczynionych przez sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie oraz oceny dowodów dokonanej przez ten sąd.

Skarżący w niniejszej sprawie wytykają Sądowi Okręgowemu braki w obrębie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia w związku z zaniechaniem ustalenia okoliczności o doniosłym dla niego znaczeniu. Zgłoszone przez skarżących zarzuty naruszenia art. 217 § 1 k.p.c. i art. 227 k.p.c. w zw. z art. 316 § 1 k.p.c. wiążą się z zakwestionowanym przez nich także sposobem wykładni prawa materialnego, to jest art. 875 k.c. w zw. z art. 207 i 140 k.c., przez odmowę zaliczenia do majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej „P.” dochodów ze sprzedaży owoców

borówki osiągniętych przez wnioskodawców w okresie pomiędzy rozwiązaniem spółki a podziałem jej majątku. O ile istnieją podstawy do przyjęcia, że rozliczenie dokonywane w niniejszej sprawie powinno uwzględnić dochody, jakie wnioskodawcy osiągaliby przy wykorzystaniu składników majątku wspólnego stron, aż do czasu jego podzielenia, to rozliczeniem tym należy objąć również lata 2013 i 2014, bo przypadają one na okres sprzed podziału majątku wspólnego. Zgłoszenie dopiero w apelacji żądania rozliczenia pożytków, jakie majątek wspólny przyniósł w tym okresie było usprawiedliwione tym, że żądania odnoszące się do lat 2013 i 2014 wnioskodawcy nie mogli zgłosić w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji, gdyż w czasie jego trwania nie powstało jeszcze roszczenie odnoszące się do tego okresu. W postanowieniu z 3 czerwca 2011 r., II CSK 330/10 (nie publ.), Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że zgłoszenie roszczeń, o jakich mowa w art. 618 § 1 k.p.c., dopuszczalne jest do daty zamknięcia rozprawy przed sądem pierwszej instancji. Zgłoszenie ich przed sądem drugiej instancji jest zaś skuteczne, gdy powstały albo stały się wymagalne w trakcie postępowania międzyinstancyjnego i później.

2. Skoro w postanowieniu działowym sąd konstytutywnie rozstrzyga o tym, jakie składniki majątku przypadną poszczególnym uczestnikom, dokonuje rozliczenia przysługujących im wierzytelności oraz zasądza stosowne spłaty i dopłaty, to zasadą powinno być, że wszystkie części tego rozstrzygnięcia zyskują skuteczność w tym samym czasie, czyli w dacie prawomocności orzeczenia. Co do zasady w tej dacie strona zachowująca majątek w naturze powinna spłacić byłych współwłaścicieli, gdyż to, co ma im świadczyć jest odpowiednikiem praw, które z datą prawomocności orzeczenia zasilają jej majątek.

Podstawę dla sądu do rozłożenia na raty zasądzanego świadczenia, w tym i spłat, o których orzeka się w postępowaniach działowych, tworzy art. 320 k.p.c. Przepis ten zamieszczony został wprawdzie w kodeksie postępowania cywilnego, ale jego znaczenie nie ogranicza się do prawa procesowego. Przyznaje on sądowi uprawnienie o znaczeniu materialnoprawnym, związane z odsunięciem w czasie obowiązku świadczenia i wyznaczeniem terminów, w jakich staną się wymagalne poszczególne raty. Stosowanie tego przepisu nie powinno być regułą, lecz

wyjątkiem, gdyż sam ustawodawca zastrzegł, że sąd powinien korzystać z przewidzianych w nim uprawnień w szczególnie uzasadnionych wypadkach.

W niniejszej sprawie Sądy *meriti* nie wyjaśniły przekonująco przyczyn, z uwagi na które zastosowały na korzyść wnioskodawców art. 320 k.p.c. Trzeba podkreślić, że to strona zabiegająca o rozłożenie na raty świadczenia, które ma spełnić na rzecz przeciwnika ma obowiązek wykazać, iż zachodzi „szczególnie uzasadniony wypadek” usprawiedliwiający takie żądanie. To wnioskodawcy mieli zatem wykazać, po rzetelnym przedstawieniu wszystkich danych na temat swojego majątku, że zasadne jest rozłożenie na raty świadczenia, które mają spełnić na rzecz uczestników. Czynności uczestniczeki sprowadzające się do zlecenia poszukiwania majątku wnioskodawców oraz złożenie w postępowaniu apelacyjnym wniosku o dopuszczenie dowodu ze sprawozdania detektywów z wyników tych poszukiwań, było reakcją na postawę Sądu Rejonowego, który nie wyciągnął wniosków z tego, że wnioskodawca nie przedstawił danych o majątku, który zgromadził i który mógłby posłużyć mu do wykonania zobowiązań finansowych wobec uczestników (zeznania k. 2406) ani także z tego, że postępowanie w sprawie trwało od 30 sierpnia 2006 r., a wnioskodawcy przez cały ten czas musieli liczyć się z obowiązkiem spłacenia uczestników i przewidywali także, jakiego rzędu mogą to być spłaty (pismo z 17 marca 2008 r., k. 1088).

3. Podstawową kwestią wymagającą rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie w związku z zarzutami naruszenia prawa materialnego jest odpowiedź na pytania, jakiego rodzaju prawa tworzą majątek wspólny wspólników spółki cywilnej podlegający podziałowi po jej rozwiązaniu oraz jakiego okresu mogą dotyczyć rozliczenia dokonywane pomiędzy byłymi wspólnikami spółki cywilnej, związane z podziałem majątku, który został wniesiony do spółki oraz wypracowany przez spółkę, a nadto czy podział dokonywany między nimi powinien objąć pożytki pobrane przez jednego z byłych wspólników z niepodzielonego majątku, w posiadaniu którego utrzymał się on po rozwiązaniu spółki.

W postanowieniu z 14 czerwca 2012 r., I CSK 459/11 (nie publ.), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że dokonywanie nakładów przez wspólników spółki cywilnej na nieruchomości wykorzystywanej do prowadzenia przez nich działalności i następnie

konieczność dokonania rozliczeń z tych nakładów z właścicielem nieruchomości odbywa się w ramach jednego stosunku prawnego, a obok niego istnieje stosunek prawny między byłymi wspólnikami spółki cywilnej związany z koniecznością dokonania podziału majątku wspólnego. Te dwa stosunki zobowiązaniowe są od siebie niezależne i podlegają ocenie na podstawie właściwych dla każdego z nich przepisów.

Regulacja stosunków prawnych pomiędzy wspólnikami spółki cywilnej od chwili jej rozwiązania nie jest zupełna. Z art. 875 k.c., na naruszenie którego powołują się uczestnicy, wynika, że od chwili rozwiązania spółki do wspólnego majątku wspólników stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych. Z majątku pozostałego po zapłaceniu długów spółki zwraca się wspólnikom ich wkłady, stosując odpowiednio art. 871 k.c., a pozostałą nadwyżkę dzieli się między wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczyli w zyskach. W zakresie odrębnie nieunormowanym do podziału majątku spółki zastosowanie znajdują przepisy art. 210 i n. k.c. oraz art. 617 i n. k.p.c.

Działalność gospodarcza, którą w ramach spółki prowadziły strony niniejszego postępowania wiązała się z czynieniem nakładów na nieruchomościach wnioskodawców, których użytkowanie wnieśli oni do spółki jako wkład. Nakłady te poniesione zostały początkowo z wkładów wspólników mających postać sadzonek krzewów borówki (wnioskodawcy - 14.650 sztuk, uczestnicy - 30.000 sztuk), maszyn i urządzeń służących planowanej produkcji rolniczej, pieniędzy (wnioskodawcy - 22.895 zł, uczestnicy - 34.283,98 zł), świadczenia pracy, a następnie, po zorganizowaniu plantacji, z dochodów, które przynosiło jej prowadzenie. Po rozwiązaniu spółki i ustaniu stosunku użytkowania nieruchomości wnioskodawców przez spółkę, którą wnioskodawcy tworzyli z uczestnikami, na ich nieruchomościach pozostało całe zorganizowane przez wspólników przedsiębiorstwo spółki. Jego wykorzystywanie w kolejnych latach, już tylko przez samych wnioskodawców, przy zaangażowaniu ich pracy i środków finansowych, przynosiło dochody, które zachowali dla siebie.

Nakłady w postaci nasadzeń poczynione wspólnie przez wspólników spółki cywilnej na grunt, którego prawo użytkowania zostało wniesione do spółki przez niektórych z nich, w celu prowadzenia wspólnej działalności gospodarczej,

podlegają rozliczeniu przy podziale majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej jeżeli wspólnikom przysługuje wierzytelność w stosunku do właścicieli nieruchomości o zwrot tego rodzaju poczynionych na nią nakładów. Oddając nieruchomości w użytkowanie wspólnikom spółki cywilnej wnioskodawcy godzili się na profil nakładów czynionych na ich nieruchomości oraz na to, że powstanie na tych nieruchomościach zorganizowane przedsiębiorstwo, które w razie rozwiązania spółki i ustania stosunku użytkowania gruntu może podlegać likwidacji albo może być przez nich zatrzymane. Działanie reguły ustalonej w art. 48 k.c., według której część składowa nieruchomości należy do właściciela nieruchomości, nie zwalnia wnioskodawców, którzy zachowali nakłady dokonane przez wspólników spółki cywilnej na ich nieruchomościach, z obowiązku rozliczenia się z uprawnionymi do dochodzenia wierzytelności o zwrot nakładów. Za taki nakład trzeba uznać całe zorganizowane na gruncie i związane z nim przedsiębiorstwo, działające jako plantacja. W jego skład oczywiście wchodzi nasadzone krzewy borówki, ale jeśli ich wartość została przez Sąd *meritii* objęta rozliczeniem nakładów na grunt, to oczywiście nie może być mowy o jej zasądzeniu także pod innym tytułem, obok rozliczenia nakładów poczynionych na zorganizowanie plantacji na użytkowanym gruncie.

W postanowieniu z 14 czerwca 2012 r., I CSK 459/11, z powołaniem się na linię orzecniczą ustaloną uchwałą z 6 września 1996 r., III CZP 98/96 (OSNC 1996, nr 12, poz. 159) i postanowieniami z 30 września 1977 r., III CRN 76/77, (OSNC 1978, nr 7, poz. 115) oraz z 5 marca 2008 r., V CSK 406/07 (nie publ.), Sąd Najwyższy stwierdził, że przedmiotem rozliczeń pomiędzy byłymi wspólnikami jest nie tylko majątek wspólników, lecz także zyski spółki - zarówno wypracowane przez jej majątek do momentu jej rozwiązania, jak i te, które przynosi ten majątek po ustaniu spółki. Powyższe oznacza, że dochody ze sprzedaży owoców borówek pochodzących z plantacji założonej przez wspólników spółki cywilnej na nieruchomościach, których prawo użytkowania zostało wniesione do spółki przez wspólników będących właścicielami nieruchomości, uzyskane w okresie pomiędzy rozwiązaniem spółki cywilnej a dokonaniem podziału jej majątku, po wygaśnięciu prawa użytkowania nieruchomości, podlegają podziałowi w sprawie o podział majątku wspólnego rozwiązanej spółki. Trzeba jednak dodać, że w ramach tego rozliczenia

uwzględnione powinny być pożytki, jakie przynosi sam majątek spółki pozostający w posiadaniu niektórych spośród byłych wspólników i wykorzystywany przez nich do prowadzenia działalności gospodarczej. Na dobro wspólników korzystających z tego majątku zarachowana musi być wartość ich pracy i nakładów finansowych włożonych w celu uzyskania dochodu z majątku spółki, który zachowali w posiadaniu.

Odmienna ocena omówionego wyżej problemu przez Sąd Okręgowy prowadziła do wydania zaskarżonego postanowienia z naruszeniem art. 875 k.c. w zw. z art. 207 i 140 k.c.

4. W 2005 r. spółka cywilna, której majątek jest przedmiotem podziału jeszcze istniała, a jej majątek za ten okres powiększył się nie o przychody uzyskane z prowadzonej wówczas działalności, lecz o dochody, jakie ta działalność przyniosła. Trafnie wskazali skarżący, że powinny być one oznaczone jako różnica między przychodami ze sprzedaży owoców i kosztami produkcji, a podziałowi między wspólników podlegają, jeśli nie zostały przez nich przeznaczone na inwestycje w inne składniki wspólnego majątku.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁵ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

aj

kc